

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o stave a úrovni uplatňovania výchovy k ľudským právam v základnej škole v školskom roku 2009/2010 v SR

Úloha sa plnila v priebehu komplexných a tematických inšpekcií v **246** školách, čo predstavuje 11,1 % z celkového počtu ZŠ v SR. Z kontrolovaných škôl bolo 226 štátnych, 17 cirkevných a 3 školy súkromné. S vyučovacím jazykom slovenským bolo 220 škôl, 21 škôl bolo s vyučovacím jazykom maďarským, 4 školy s vyučovacím jazykom maďarským a slovenským, 1 škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Na posúdenie uplatňovania výchovy k ľudským právam vo vyučovacom procese boli využité zistenia z hospitácií vo vybraných predmetoch. Počas inšpekcií sa vykonalo **3 451** hospitácií, z toho na 1. stupni **1 330** a na 2. stupni **2 121** hospitácií.

Výchovno-vzdelávací proces sa kontroloval z hľadiska činnosti učiteľa, pozornosť sa venovala najmä kvalite riadenia procesu, vytváraniu priaznivej sociálnej klímy v triede, uplatneniu vyučovacích metód a foriem práce, rešpektovaniu vzdelávacích potrieb jednotlivcov, rozvíjaniu kľúčových kompetencií žiakov. Súčasne sa sledovali prejav záujmu žiakov o osvojovanie si vedomostí a zručností, schopnosť prezentovať a uplatňovať naučené poznatky a zručnosti, schopnosť akceptovať a presadzovať sa asertívne v komunikácii (graf č. 1 *Uplatňovanie sledovaných indikátorov výchovy k ľudským právam vo výchovno-vzdelávacom procese v základnej škole*).

K pozitívnym stránkam vyučovania na 1. aj 2. stupni patrilo vytváranie optimálnej atmosféry. Medzi faktory, ktoré ju ovplyvňovali, patrili kultivovaný prejav pedagógov, oslovenie pozitívnym spôsobom, rešpektovanie osobnosti, prejavovanie empatie voči všetkým žiakom, akceptovanie práva žiaka robiť chyby. Učitelia sa snažili vytvárať na hodinách prostredie podporujúce uplatňovanie ľudských práv, ale nehľadali iné možnosti jeho skvalitňovania. Len v jednej základnej škole zisťoval výchovný poradca zadaním dotazníka sociálnej atmosféry, aká je spokojnosť žiakov v triede. Na viacerých hodinách pri vytváraní pozitívnej sociálnej atmosféry absentovalo podporovanie zapájania žiakov do rozhodovacích procesov a preferovanie takých foriem práce, ktoré by si vyžadovali vzájomnú komunikáciu a spoluprácu žiakov. Nesystematické uplatňovanie aktivizujúcich metód a foriem práce vo vyučovacom procese sa na viacerých hodinách prejavilo pasivitou žiakov, ich nezaujmom o učenie a niekde aj narušením atmosféry nevhodnými prejavmi správania. Ojedinele sa vyskytli hodiny, na ktorých učitelia znevažovali osobnosť žiaka iróniou alebo ponižovaním pre ich slabšie vyučovacie výsledky.

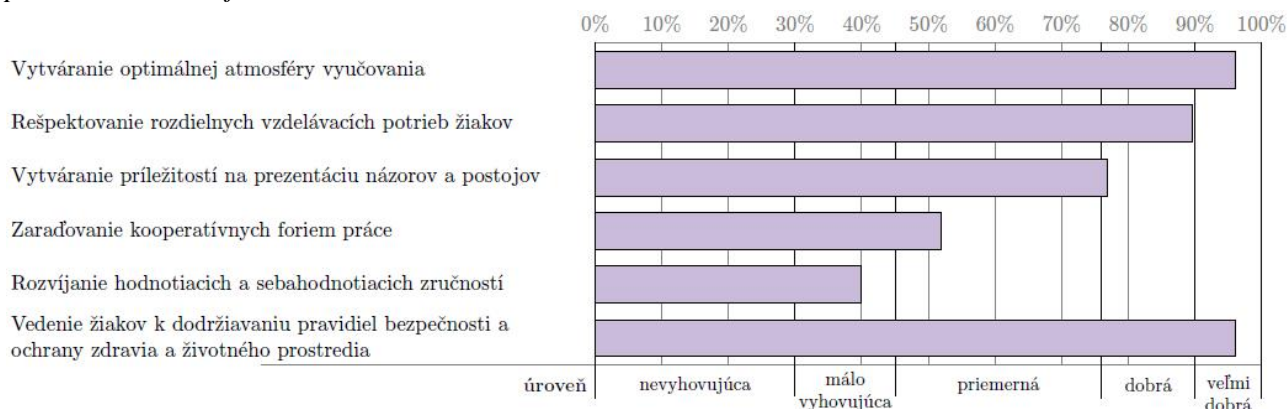
Pri zohľadňovaní vzdelávacích potrieb žiakov prihliadali učitelia viac na rešpektovanie ich pracovného tempa, napríklad pri písaní poznámok alebo pri riešení písomných úloh, menej prispôbovali výber úloh učebnému štýlu žiakov, ich individuálnym možnostiam, schopnostiam či rozdielom vo vedomostiach. Zväčša sa individuálne venovali len žiakom so zdravotným znevýhodnením a vedomostne slabším žiakom. Najmä pri samostatnej práci usmerňovali ich činnosť, alebo im poskytovali predĺžený výklad, na niektorých vyučovacích hodinách sa individuálne venoval začleneným žiakom asistent učiteľa alebo školský špeciálny pedagóg. Kvalitu vzdelávania žiakov so zdravotným znevýhodnením znižoval vo viac ako polovici škôl, ktoré takýchto žiakov evidovali, nedostatok kompenzačných učebných pomôcok. Na viacerých hodinách prevažovalo klasické vyučovanie s dominantným postavením učiteľa, s frontálnym spôsobom organizácie vyučovania, s pasívnym prijímaním poznatkov zo strany žiakov nad aktívnym učením sa. Učitelia uprednostňovali formy výkladovo-ilustratívnej metódy, ktorými odovzdávali hotové informácie. Žiaci si väčšinou osvojovali poznatky na úrovni vnímania a zapamätania. Najmä na 2. stupni absentovalo uplatňovanie participatívnych a interaktívnych metód práce založených na aktivite žiakov, zážitkovom učení, hraní rolí, seberealizácii. Medzi tie stránky, ktoré pozitívne

ovplyvňovali rozvoj poznávacích a učebných kompetencií žiakov, patrilo odborné sprístupňovanie poznatkov zrozumiteľným spôsobom, s dôrazom na vytváranie správnych predstáv a postupov.

Väčšina učiteľov dbala na rozvoj **praktických návykov a zručností žiakov** uplatňovaním zväčša reproduktívnej metódy vyučovania. Žiaci si osvojovali nové vedomosti na úrovni porozumenia i aplikovania už známych poznatkov formou cvičení, riešení typových úloh, písaním, čítaním, ústnou reprodukciou, častým opakovaním spôsobov činnosti, rozhovorom. Učitelia viedli žiakov k správnym postupom pri práci a riešení úloh, podnecovali ich k zodpovednosti. Rozvoj zručností a návykov cielene podporovali využitím učebných pomôcok, ktoré uľahčovali žiakom pochopiť prvky preberaného učiva. Pomerne málo im umožňovali pracovať na hodinách s inými súvislými/nesúvislými zdrojmi informácií. Na viac ako 80 % sledovaných hodín nezaraďovali úlohy, pri ktorých by mohli žiaci pri práci v skupine prostredníctvom informačno-komunikačných technológií získavať rôznorodé informácie v textovej, hlasovej, obrazovej alebo dátovej podobe. Ochranu zdravia zabezpečovali dodržiavaním pravidiel organizácie vyučovania zohľadňujúceho základné fyziologické, psychické a hygienické potreby. Hlavne v triedach na 1. stupni dbali na dodržiavanie hygienických návykov žiakov, na dodržiavanie poriadku, čistoty v triedach a dodržiavanie pravidiel správania. Vyskytli sa aj také vyučovacie hodiny, najmä výtvarnej výchovy a telesnej výchovy, na ktorých učitelia nezvládali organizáciu vyučovania a pri obslužných činnostiach vznikali v triedach chaotické situácie. Na 2. stupni bola potreba vyššej starostlivosti učiteľov o bezpečnosť a ochranu zdravia žiakov podmienená vyšším rizikom pri činnostiach, ktoré si vyžadovali častejšie narábanie s rôznymi pracovnými pomôckami pri laboratórnych prácach, alebo viac pohybu v prostredí s rôznym stupňom ohrozenia bezpečnosti, napríklad na hodinách telesnej a športovej výchovy.

Najslabšou stránkou vyučovania z pohľadu uplatňovania výchovy k ľudským právam bolo rozvíjanie **osobných a sociálnych kompetencií žiakov**. Učitelia poskytovali žiakom pomerne málo príležitostí na prejavovanie hodnotových, emocionálnych postojov. Priestor na rozvíjanie spôsobilosti u žiakov prezentovať vlastnú skúsenosť, poznatok, ojedinele názor, vytvárali na vyučovacích hodinách všetkých predmetov vzdelávacích oblastí. Žiacke reakcie boli väčšinou bezprostredné, odrážajúce ich myslenie, konanie a životnú skúsenosť ovplyvňovanú najmä rodinou, školským prostredím. Prezentovali svoje postoje k priateľstvu, k láske, k životu, k ochrane životného prostredia, k poskytovaniu prvej pomoci, k životným prejavom organizmov, súčasným problémom sveta. Na niektorých hodinách sa však prejavoval rozpor medzi ústne deklarovanými pozitívnymi postojmi a názormi žiakov a ich správaním sa voči spolužiakom či vyučujúcim. Zväčša to boli prejavy nedostatku tolerancie a pochopenia. Učitelia do procesu pomerne málo zaraďovali formy verbálnej komunikácie, nepodnecovali žiakov k vzájomnému prezentovaniu a vysvetľovaniu učiva, neučili ich diskutovať o rozdielnych názoroch, vedieť sa dohodnúť a prijímať spoločné rozhodnutia. Rozvíjanie sociálnych kompetencií spoluprácou pri riešení úloh a zadaní, komunikáciou vo väčších skupinách absentovalo. Žiaci zväčša nepoznali pravidlá práce v tímoch. Učitelia 1. aj 2. stupňa uprednostňovali na vyučovacích hodinách zo skupinových foriem práce prevažne prácu vo dvojiciach. Žiaci mali na primeranej úrovni osvojené návyky pracovať v malej skupinke, niekde dokázali kooperovať, radiť si, pomáhať, nachádzať zhodu, plniť požadované úlohy v stanovenom čase a prezentovať výsledky svojej práce. Výraznejšie zaraďovanie tímovej práce bolo na hodinách telesnej a športovej výchovy. Na pomerne veľkej časti hodín absentovalo prehlbovanie sebareflexie, sebaregulácie. Žiaci nemali osvojené adekvátne hodnotiace a sebahodnotiace zručnosti. Len podstatne menšia časť z nich vedela hodnotiť svoje vedomosti, schopnosti, zručnosti a výkony svojich spolužiakov. Vyučujúci uplatňovali prevažne verbálne jednoslovné hodnotenie. Pochvaly a ocenenia častejšie využívali pri motivovaní a povzbudzovaní slabo prospievajúcich žiakov a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Sumatívne hodnotenie uplatňovali náhodne, zväčša hodnotili len prezentovanie osvojených vedomostí smerom k prebratému učivu. Hodnotiace výroky boli málo výpovedné, nepodnecovali k napredovaniu, alebo nehodnotili kvalitu prezentovaných poznatkov a zručností.

Graf č. 1 Uplatňovanie sledovaných indikátorov výchovy k ľudským právam vo výchovno-vzdelávacom procese v základnej škole

Záver

Vytváranie optimálnej pracovnej atmosféry vyučovania, rešpektovanie osobnosti žiakov a ich vedenie k dodržiavaniu pravidiel bezpečnosti a ochrany zdravia a životného prostredia patrili z pohľadu uplatňovania ľudských práv k pozitívnym stránkam v činnosti učiteľov. Ďalšími ukazovateľmi, ktoré výrazne prehľbovali proces demokratizácie školy a rešpektovania ľudských práv, boli dodržiavanie práva žiakov na názor, na omyl, na ochranu osobnosti, na slobodu prejavu. Pomerne nižšia bola miera rozvíjania sociálnych kompetencií žiakov, čo sa prejavilo zriedkavým zaradovaním kooperatívnych foriem práce podporujúcich komunikáciu a spoluprácu v skupinách a rovnako nesystematickým zapájaním žiakov do procesov sebahodnotenia a hodnotenia výkonov spolužiakov.